

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI A.B.D.-İSRAİL İLİŞKİLERİ

Dr. Kamer KASIM*

Israel has developed a different relationship with USA as she was perceived to have strategic importance for this superpower. It is argued that the country lost this importance with the end of Cold War. In this article, the relation between USA and Israel is analysed within the context of US Middle East policy during the Cold War period and aftermath.

A.B.D'nin gözünde Ortadoğu'da stratejik öneme sahip bir müttefik olan İsrail, bu süper güç ile özel bir ilişki biçimine sahip oldu. Özellikle Soğuk Savaş döneminde A.B.D'nin Ortadoğu politikasında anahtar rolü oynayan İsrail'in Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte stratejik öneminin azaldığı ve artık A.B.D ile olan özel ilişki biçiminin değişme sürecine girdiği yolunda yorumlar yapılmaya başlandı. Bu makalede A.B.D'nin Ortadoğu politikası çerçevesinde, Soğuk Savaş dönemi A.B.D-İsrail ilişkilerine değinildikten sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki durumu değerlendirilecektir. Ayrıca A.B.D'nin İsrail ile olan özel ilişki biçiminin gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse Soğuk Savaş döneminden sonra, ne derece A.B.D'nin ulusal çıkarlarına hizmet ettiği yolundaki tartışmalara da yer verilecektir.

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ A.B.D-İSRAİL İLİŞKİLERİ

a) A.B.D'nin Ortadoğu Politikası'nın Amaçları ve İsrail'in Bu Politikadaki Rolü

A.B.D'nin Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu politikası Sovyetler Birliği'nin kendisine yakın rejimler vasıtasıyla Ortadoğu'da etki alanını genişletmesini önleme ve bölgedeki petrole Batı'nın ulaşmasını garanti altına alma temeline dayanmaktaydı. Bu amaçları gerçekleştirmenin yolu bölgede istikrarın korunmasını ve A.B.D'ye yakın rejimlerin ayakta durmasını gerektirmekteydi. İsrail'in bölgede Sovyet etkisine karşı bir

* Manchester Üniversitesi Kamu Yönetimi (Government) Bölümü.

bariyer görevi gördüğü ve askeri üstünlüğü ile "radikal" Arap rejimlerine karşı Amerika yanlısı Arap ülkelerini koruyucu rol oynadığı görüşünün hakim olması ile İsrail bölgede A.B.D'nin vazgeçemeyeceği bir müttefiki oldu. Özellikle Nixon yönetiminden itibaren Amerikan askeri yardımları ile İsrail Ortadoğu'da A.B.D'nin karakolu konumuna geldi. İsrail'in "radikal" Arap rejimlerine karşı savaş alanlarındaki başarısı Amerikan silahlarının Sovyet silahlarına olan üstünlüğünü gösterdi. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin yaptığı yardımların İsrail'e karşı askeri başarı için yeterli olmadığı gibi kaybedilen toprakların da hiç değilse bir kısmının ancak A.B.D'nin İsrail üzerindeki etkisi ile geri alınabileceğini düşünen Arap ülkeleri A.B.D ile daha yakın ilişki içerisine girdiler. 1967 savaşı, Soğuk Savaş dönemi A.B.D-İsrail ilişkilerinde dönüm noktası oldu. İsrail'in altı gün gibi kısa bir sürede üç Arap ülkesini yenilgiye uğratması, A.B.D'de İsrail'in askeri açıdan da Amerikan çıkarlarına hizmet edebilecek bir müttefik olduğu görüşünü pekiştirdi (Organski, 1990, 30-36).

İsrail'in ayrıca Amerikan yanlısı Arap rejimlerinin iç ayaklanmalar ile devrilmesini önleyici bir rol oynadığı yolunda görüşler vardır. Bunu destekleyici örnek olarak Ürdün'deki "Kara Eylül Krizi"nde İsrail'in askeri birliklerini Ürdün sınırına kaydırması gösterilir. Ürdün içerisinde güçlenen Filistin Kurtuluş Örgütü (F.K.Ö) ile bu örgütün kendi saltanatı için tehlikeli olmaya başladığını gören Kral Hüseyin arasındaki gerginlik küçük çaplı bir iç savaşa dönüştü. F.K.Ö.'yü destekleyen Suriye ve Irak'ın savaşa girmesi tehlikesi belirdi. Bu krizde İsrail birliklerini kaydırarak Suriye'nin muhtemel bir müdahalesini önledi (Lipson, 1996, 140). A.B.D'nin İsrail'e olan desteği bu jeostratejik nedenlerin yanı sıra, İsrail'in Ortadoğu'da ciddi insan hakları problemi ve yoğun eleştirilere rağmen göreceli olarak demokratik bir yapıya sahip olması, soykırımdan dolayı Yahudilere duyulan sempati ve Amerika'da bulunan güçlü Yahudi lobisinin varlığı gibi faktörlere dayanmaktadır. İsrail'in A.B.D ile özel ilişki biçimine sahip olmasının jeostratejik nedenleri dışındaki en önemli nedeni, Yahudi lobisi'nin Amerikan yönetimini etkileyerek A.B.D'nin bölgeye bakışının İsrail lehine şekillenmesini sağlamasıdır. Özellikle jeostratejik açıdan İsrail'in bölgede izlediği dış politika ve buna A.B.D desteğinin ne derece Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisini genişletmesini önlediği ve bu yolla Amerika'nın çıkarlarına hizmet ettiği konusunda derin tartışmalar bulunduğu düşünüldürse, bu özel ilişki biçiminde Yahudi lobisinin etkisi daha da iyi anlaşılabilir.

Başkan Nixon döneminden itibaren, biraz çelişkili görünse de, bir yandan İsrail'in kendisini denize dökmeyi planlayan düşman ülkeler tarafından çevrilmiş yardıma muhtaç bir müttefik olduğu ve diğer yan-

dan da Amerika'nın bölgedeki çıkarlarının garantisini olduğu görüşü ile İsrail, A.B.D'de dış politika yapımcıları tarafından stratejik değeri olan (Strategic Asset) vazgeçilemez bir müttefik olarak kabul gördü. Fakat, bu görüşlere karşı, İsrail'in aslında Sovyetler Birliği'ne karşı önemli bir varlık gösteremeyecek küçük bir ülke olduğu, Amerikan çıkarlarını korumak bir yana izlediği saldırgan politika ile bazı Arap ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne yönelmelerine neden olduğu da ileri sürülmektedir. Bu noktada, Şubat 1955'te İsrail'in Gazze'ya saldırması sonucunda Nasır'ın Sovyetler Birliği'nden silah talep etmesi örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ise Sovyetler Birliği'nin Mısır gibi bir bölgesel güç ile işbirliği yaparak etkisini arttırması gibi doğrudan Amerikan çıkarlarına aykırı bir durum doğurdu. 1973 savaşı ise İsrail'in askeri üstünlüğünün bölgede istikrarı sağlayacağı ve savaşı önleyeceği yolundaki Amerikan varsayımını geçersiz kıldı. Sovyetler Birliği ile başlayan yumuşama (détente) tehlikeye girdi. Savaşı izleyen Arap petrol ambargosu A.B.D'nin müttefiki Batılı ülkelerin ekonomisi üzerinde olumsuz etki yaptı ve bu ülkelerin Ortadoğu politikası ile A.B.D'nin Ortadoğu politikası arasında ciddi farklılaşmaların ortaya çıkmasına neden oldu (Rubenberg, 1986, 173). 1982'de İsrail'in Lübnan'da savaşa girmesi Suriye'nin Bekaa'daki füze sistemlerinin yanısıra Hava Kuvvetlerinin I\3'ünü yok etmesi, Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye SAM5 füzeleri dahil daha sofistike silahlar vermesi ile sonuçlandı. 1982'de İsrail'in Güney Lübnan'ı işgalinin Amerikan ulusal çıkarları açısından başka olumsuz sonuçları da oldu. Mısır A.B.D'nin İsrail'e olan desteği nedeniyle 1979 Camp David'den beri Amerika ile olan ittifak ilişkisini yeniden gözden geçirmeye başladı ve İsrail'deki büyükelçisini geri çekti. Ronald Reagan'ın önceliğini yaptığı barış planı Ürdün'den destek bulmadı (Ball, 1984, 133).

Amerika'daki Yahudi Lobisi'nin faaliyetlerinin Amerikan yanlısı Arap rejimleri üzerinde olumsuz etkisinin olduğu da söylenebilir. Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın Amerika'dan silah alımı taleplerinin Yahudi Lobisi'nin faaliyetleri sonucunda engellendiği dönemler oldu. Örneğin 1984 yılında Kuveyt'in, İran-Irak savaşının güvenliğini tehdit ettiği gerekçesi ile A.B.D'den savunma amaçlı silah talebi Yahudi lobisi'nin faaliyeti sonucunda engellendi ve sonuçta Kuveyt Sovyetler Birliği'nden silah satın almak zorunda kaldı. (Rubenberg, 1986, 6-7) Ayrıca Yahudi Lobisi'nin faaliyetleri sonucunda çıkan anti-boycot yasası Amerikan şirketleri'nin Arap dünyasında iş hacmini sınırlandırdı. Bunun sonucunda Amerikan şirketleri tahminen yılda bir milyar dolar kaybettiler (Curtiss, 1982, 21-22).

İsrail ile A.B.D arasındaki özel ilişki biçiminin Amerika'nın ulusal çıkarlarına hizmet edip etmediği tartışılır. Ancak açık olan yakın mütte-

fiklik bağının İsrail'in ulusal çıkarlarına hizmet ettiğidir. A.B.D ile kurduğu özel ilişki biçimi sayesinde İsrail en fazla Amerikan yardımı alan ülke durumuna gelmiştir. Yılda ortalama 1.8 milyar dolar askeri ve 1.2 milyar dolar da ekonomik olmak üzere 3 milyar dolar Amerikan yardımı alan İsrail'in 1967'den 1991'e kadar aldığı toplam yardımlar enflasyona göre düzenlendiğinde 77 milyar doları bulmaktadır (The New York Times, 23 Eylül 1991).

OLAĞAN DIŞI BİR GÜÇ OLARAK YAHUDİ LOBİSİ

Yahudi Lobisi, A.B.D'deki lobiler arasında olağanüstü iyi bir organizasyona sahip olması, medyayı kullanmadaki gücü ve arkasındaki büyük mali destek ile klasik lobi kavramının dışında bir yere sahip oldu. Elit bir yapılanma modeli ile Kongre ve A.B.D dış politika yapıcılarını üzerinde önemli etkiye sahip olan Yahudi Lobisi, ayrıca A.B.D'deki Yahudi toplumunun tek vucut halinde tam desteğini aldı (Tillman, 1982, 54). Yahudi Federasyonları Konseyi, Ulusal Yahudi Topluluğu Danışma Konseyi, Amerika-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC) ve Büyük Amerikan Yahudi Organizasyonları Başkanları Konferansı, Amerika'daki başlıca Yahudi örgütleridir. Bunların içerisinde gerek büyüklüğü gerekse A.B.D seçimlerindeki çok aktif rolü ile Amerika-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (The Amerikan-Israel Public Affairs Committee -AIPAC-) özel bir konuma sahiptir. A.B.D seçimlerinde New York, Florida, İllinois ve California gibi önemli merkezlerde, İsrail yanlısı adaylara verdiği mali destekle AIPAC Amerikan iç politikasında önemli bir etkiye sahip oldu (Lipson, 1996, 129). Yahudi Örgütleri arasındaki bu özel konumu nedeniyle AIPAC'a daha detaylı değinmek yararlı olacaktır.

AIPAC ilk olarak 1954 yılında Halkla İlişkiler Amerikan Siyonist Komitesi adıyla kuruldu ve 1959 yılında Amerika-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi adını aldı. Amerikan Siyonist hareketini destekleyici halkla ilişkiler faaliyetinde bulunmak, İsrail ve A.B.D arasındaki ilişkileri geliştirmek için hükümet düzeyinde çalışmalar yapmak amacı ile kurulan örgüt bugün 55.000'den fazla üyesi, bölgesel şubeleri ile en büyük Amerikan Yahudi örgütü haline geldi. AIPAC'ın yayınları, A.B.D'nin İsrail ve genel olarak Ortadoğu politikası ile ilgili sağladığı bilgi ile Amerikan dış politika yapıcılarının başvuru kaynağı oldu. AIPAC Kongre ve Senato seçimlerinde, örgütün amaçları doğrultusunda işbirliği yapabilecek adaylar lehine propaganda faaliyetinde bulunuyor. Bunun yanı sıra, Kongre ve Senato üyelerine konuşma taslakları hazırlamak, bilgi toplamak, stratejik danışmanlık hizmeti sunmak gibi çok geniş kapsamlı çalışmalarını olan AIPAC, diğer Yahudi örgütleri ile de koordinasyonu sağlayan bir güç haline geldi (Reigh, 1995, 73-74).

İsrail'e olan askeri ve ekonomik yardımları teşvik eden ve bunların takipçisi olan Yahudi lobisi, A.B.D dış politika yapımcılarının bakış açılarının İsrail lehine olmasında önemli başarılar gösterdi. Soğuk Savaş döneminde A.B.D'de beliren anti-Komünist, Doğu Bloku karşıtı atmosfer ile İsrail'i ilişkilendiren ve İsrail'i Batı yanlısı Amerikan çıkarlarının savunucusu, demokratik ülke olarak pazarlamayı başaran lobi, zaman zaman Yahudi olmayan gruplar ile de koalisyon içerisine girerek Amerikan kamuoyunda İsrail yanlısı bir havanın esmesini sağladı. Lobi faaliyetinin yanısıra, Amerika'daki Yahudiler'in seçimlere aktif olarak katılımlarının da Amerika'nın politikalarında söz sahibi olmalarında önemli rolü vardır. A.B.D'nin nüfusunun %2.4'ünü oluşturan Yahudiler başkanlık seçimlerinde oyların %4'ünü oluşturuyorlar. (Reigh, 1995, 71)

Zaman içerisinde Amerika'daki Yahudi toplumu hangi politikanın İsrail'in çıkarlarına daha çok hizmet ettiği konusunda kendi görüşünü oluşturdu. Güvenlik konusunda genelde Amerikan Yahudilerinin Likud çizgisinde olmaları bu partinin öncülüğündeki koalisyon hükümetlerinin olduğu 1977 ile 1992 yılları arasında Amerikan Yahudileri ile İsrail hükümeti arasında uyumlu bir ilişki sağladı. Fakat 1992 yılında İşçi Partisinin iktidarı ile birlikte bu partinin izlediği politikalara karşı olan bazı Amerikan Yahudi örgütleri ile İsrail hükümeti arasında gerginlik belirdi (Garfinkle, 1996, 565). Amerikan Yahudi örgütlerinin A.B.D ile İsrail arasındaki ikili ilişkilerde merkezi bir role sahip olmaması gerektiğini düşünen İşçi Partili Başbakan İzak Rabin, 1992 yılında A.B.D'e yaptığı ziyarette, başta AIPAC olmak üzere diğer Amerikan Yahudi örgütlerini, İsrail ile A.B.D arasındaki ilişkileri bozucu ve Ortadoğu Barış Sürecini tehlikeye atıcı davranışlarda bulunmak ile suçladı. Yahudi lobisinin 10 milyar dolarlık kredi konusunda Amerikan yönetimi ile gereksiz bir kavgaya girdiğini düşünen Rabin, AIPAC'ın A.B.D'nin Suudi Arabistan'a F-15 satmasını engelleme faaliyetlerine de karşı çıktı. Rabin'e göre İsrail'in çıkarları A.B.D'nin F-15'leri Suudi Arabistan'a satmasını ve bunun karşılığında İsrail'e ek silah yardımı yapmasını gerektiriyordu. Amerikan yönetimi ile müzakere etmenin İsrail hükümeti'nin işi olduğunu belirten Rabin, AIPAC'i görüşmelere müdahale etmemesi konusunda uyardı (The New York Times, 23 Ağustos 1992). Likud'un aksine barış için toprak verilmesi ve FKO ile uzlaşma politikalarını izleyen Başbakan Rabin ve Dış İşleri Bakanı Simon Peres ikilisi, El Halil (Hebron)'deki katliamdan sonra Birleşmiş Milletler'in hareketi kınayan tasarıda Kudüs hakkında işgal altındaki toprak deyimi kullanması üzerine AIPAC'ın Amerikan yönetimine veto için baskı yapmasını, veto FKÖ'nün barış görüşmelerine dönmesini engelleyebileceği gerekçesiyle hatalı bir hareket olarak nitelendirdi.

Simon Peres'e göre İsrail'in çok büyük bir zafer kazanması barış görüşmelerinin geleceğini tehlikeye sokabilirdi (Jerusalem Post, 21 Mart 1994). Sonuçta A.B.D Kudüs'ü isgal altındaki toprak olarak niteleyen B.M tasarısının oylamasına katılmadı. AIPAC ile İşçi Partisi iktidarı arasındaki mücadele, İşçi Partili Dış İşleri Bakan Yardımcısı Yossi Belin'in AIPAC'ı Amerikan yönetimini barış sürecinin dışında tutmak isteyen ve uzlaşmaya karşı olan Likud yanlısı olduğu yolundaki açıklaması ve buna ek olarak, İsrail'in Amerikan Yahudilerinin parasına ihtiyacı olmadığını söylemesi ile daha da kızıştı. (New York Times 1 Subat 1994)

Amerika'daki Ortodoks Yahudi topluluğu da, A.B.D'de ve İsrail'deki Ortadoks Yahudiler arasında hakim olan bir terminoloji ile, İşçi Partisini seküler materyalist değerlere sahip olmak ve Yahudiliğin temellerine aykırı hareket etmekle suçladı. Rabin'in suikast sonucu öldürülmesinden sonra, Simon Peres, İşçi Partisi yönetimi ile Amerika'daki Yahudi örgütleri arasındaki gerginliği azaltmak için yoğun çaba sarfetti. Hatta dış politikada İşçi Partisine biraz daha yakın olan Ortodoks Rabbi Yehuda Amital'i kabineye aldı. Fakat Amerika'daki Yahudi örgütleri ile İsrail hükümeti arasındaki ilişkilerde tam düzelme seçimlerde İşçi Partisi'nin yenilip, Likud'un lideri Netanyahu'nun başbakan olması ile gerçekleşti (Rynhold, 1997, 255-257).

2. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASINDA A.B.D-İSRAİL İLİŞKİLERİ

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile Ortadoğu'ya yönelik Sovyet tehdidi ortadan kalktı. Böylece, İsrail'in dış politikasında merkezi bir konuma sahip olmasa da A.B.D'nin Ortadoğu politikasında merkezi konumda bulunan Sovyetler Birliği faktörü sahneden çıkmış oldu. İsrail'in A.B.D ile özel ilişki biçimine sahip olmasının en önemli jeostratejik nedeninin ortadan kalkması ile İsrail-Amerikan ilişkilerinin geleceği tartışılmaya başlandı. İsrail'in artık A.B.D için stratejik bir değer (Strategic Asset) olmadığı, bu nedenle gerek ekonomik açıdan, gerekse politik açıdan Soğuk Savaş dönemindeki A.B.D desteğini bulamayacağı yorumları yapılmaya başladı. Genel olarak iki ülke arasındaki ilişki biçiminin Soğuk Savaş sonrasında değiştiği söylenebilir. Fakat Soğuk Savaş dönemi sonrası A.B.D-İsrail ilişkilerine Bush ve Clinton dönemi olmak üzere iki dönem de incelemek, bu iki A.B.D başkanının İsrail'e yönelik politikalarındaki farklar dikkate alındığında daha doğru olacaktır.

A) BUSH DÖNEMİ:

"Burada güçlü ve etkili lobilere karşı mücadele eden yalnız bir adamım... İnandığım şeyler için savaşımaya devam edeceğim... Bu uğurda oy kaybetmem veya kazanmam önemli değil. Önemli olan A.B.D'nin çıkarlarıdır. İnaniyorum ki Amerikan halkı bu mücadelede benimle birlikte" (Jerusalem Post, 13 Eylül 1991).

George Bush

(Başta AIPAC olmak üzere, diğer Yahudi örgütleri ile 10 milyar dolarlık kredi konusunda anlaşmazlığın olduğu sırada yapılan bir basın toplantısında Başkan Bush'un konuşmasından alınmıştır.)

Sovyetler Birliği'nin etki alanını genişletmesini önlemeyi temel amaç edinen Soğuk Savaş dönemi A.B.D Ortadoğu politikası, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte yerini Orta-Doğu'da barış ve güvenliğin sağlanmasını en önemli amaç olarak ele alan bir politikaya bıraktı. Orta-Doğu'da barışın sağlanmasının İsrail ile Arap ülkeleri arasında barışın sağlanmasına ve Filistin sorununun çözümüne bağlı olduğunu gören A.B.D, çözümün önünde en önemli engel olarak gördüğü İsrail'deki Likud hükümetine baskı yapmaya başladı. Bu durum belki de İsrail'in kuruluşundan itibaren ilk defa ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Genel olarak Soğuk Savaş Dönemi sonrasında İsrail ile A.B.D arasındaki "özel" ilişki biçiminin bu konumundan çıkarak "normal" bir ilişki biçimine dönüşmesinden bahsedilebilir. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir: a) Ortadoğu'ya yönelik Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalkması yanında A.B.D ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerdeki düzelmeye. b) Gerek Filistin sorunu ve gerekse genel olarak Arap-İsrail çatışmasında İsrail'in barış için toprak verilmesi önerisini reddetmesi ve işgal altındaki topraklarda yeni Yahudi yerleşim yerleri açmaya devam etmesi ile uzlaşmaz taraf görüntüsü çizmesi, c) Özellikle işgal altındaki topraklarda İsrail güvenlik kuvvetlerinin sivil halka yönelik şiddet kullanması ve bunun televizyonlara yansımalarının A.B.D kamuoyunda İsrail aleyhine değişime yol açması. d) İsrail'in yasal olmayan yollardan başta Güney Afrika ve Çin olmak üzere diğer ülkelere Amerikan teknolojisi ve silahlarını sattığı şeklinde raporların yayınlanması. Tüm bu etkenler Soğuk Savaş Dönemi sonrasında, A.B.D-İsrail arasındaki özel ilişki biçimine gölge düşürecek değişikliklere neden oldu (Hadar, 1992 -a-, 82-83, Makelberg, 1994, 192-193). 1992'de yapılan bir araştırmaya göre 1948'den beri ilk defa daha fazla Amerikalı İsrail'in barış sürecinde Araplardan daha büyük bir engel olduğunu düşünüyordu (%37). Yine aynı araştırmaya göre İsrail'e olan Amerikan yardımını destekleyenlerin oranı % 46 çıkarken Soğuk Savaş dönemi düşman ülke Rusya'ya Amerikan yardımını destekleyenlerin oranı % 58'di (Hadar, 1992 -b-, 74).

A.B.D-İsrail arasındaki yeni dönemin ilk işaretini Bush yönetimi ile Yahudi lobisi ve İsrail hükümeti arasındaki gerginlikte görüyoruz. A.B.D Dışişleri Bakanı James Baker'in İsrail hükümeti'nin eğer barış yapmakta ciddi ise kendisini aramasını söyleyen ve Likud hükümetini büyük İsrail hayalinden vazgeçmeye çağıran açıklamasının yanında, Soğuk Savaş Dönemi sonrasının Başkan Bush döneminin, A.B.D-İsrail ilişkileri açısından en önemli olayı ise Başkan Bush'un, İsrail'in Kongreden öncelikle Rusya'dan gelen Yahudi göçmenlerin istihdama için isteği 10 milyar dolarlık krediyi geciktirmesidir. Aslında bu Amerikan yönetimi ile Likud iktidarı arasında Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde İsrail'in yeni Yahudi yerleşim yerleri açmaya devam etmesi ile başlayan sürecin bir sonucudur. Başkan Bush'un Dışişleri bakanı James Baker, İsrail hükümeti'nin Batı Şeria ve Gazza'da yeni Yahudi yerleşim yerleri açmasını barış süreci önündeki en önemli engel olarak nitelemişti (Rynhold,1997, 245).

İki ülke arasındaki Ortadoğu barış süreci ile ilgili anlaşmazlıklara rağmen, Başkan Bush'un krediyi geciktirmesi İsrail yönetiminde şok etkisi yaptı. Çünkü Amerika'daki Yahudi lobisi ve bu lobi ile sıkı bağlarına güvenen Likud iktidarı, \$2 milyar'lık ilk taksidi 1991 yılı bütçesine dahil etmişti (Rynhold, 1997, 245). İsrail yanlısı lobinin yoğun faaliyetlerine rağmen başkan Bush krediyi geciktirdi. Bu davranış Bush yönetiminin Likud iktidarını barış süreci içerisine çekme veya Likud iktidarından kurtulma politikasındaki kararlılığını gösteriyordu. Kredinin geciktirilmesi, durumlarından memnun olmayan Yahudi göçmenlerin oylarının İşçi Partisi'ne gitmesinde önemli rol oynadı ve 1992 seçimlerinde İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi ile Bush yönetimi Likud'dan kurtulmuş oldu.

Amerika-İsrail ilişkilerindeki gerginlik İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi, bu partinin barış sürecine olan desteği ve barış için toprak verilmesini kabulü ile yumuşamaya başladı. Fakat, Amerika'daki Yahudi lobisi ile Başkan Bush arasındaki gerginlik devam etti. Başkan Bush ile Yahudi Lobisi arasındaki gerginlik 1992 seçimlerinde Yahudilerden 1988 seçimlerinde aldığı %30'luk desteğin %10 ile %15 arasına düşmesi ile sonuçlandı. Önemli eyaletlerde, Yahudi oylarının %78-%85'i Clinton'a gitti (Reich, 1995, 71).

Körfez savaşı ise iki ülke arasındaki ilişkilerde Soğuk Savaş döneminden sonraki en önemli dönemeci oluşturdu. Bu nedenle Körfez savaşının iki ülke arasındaki ilişkiler üzerine etkisine kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

3. KÖRFEZ SAVAŞI VE AMERİKA-İSRAİL İLİŞKİLERİ:

Körfez Savaşı'nın bölgede İsrail'in konumu açısından hem olumlu hemde olumsuz etkileri oldu. Bir yandan İsrail'in Amerikan yanlısı rejimleri 'radikal' Arap rejimlerine karşı koruduğu yolundaki arguman, Amerika'nın İsrail'i savaşın dışında tutması ile geçerliliğini yitirirken, diğer yandan, 'radikal' Arap ülkelerinden biri olan Irak'ın askeri gücünün tahrip edilmesi ile İsrail önemli bir rakipten kurtulmuş oldu. Diplomatik açıdan İsrail'in Amerika ile işbirliğine girerek, topraklarına füze saldırısına rağmen savaşa girmemesi kendisine süper güç ile olan ilişkilerinde önemli puan kazandırdı (Lipson, 1996, 136, Quandt, 1991, 63-67). Eğer İsrail Irak'a karşı savaşa girseydi, Amerika diğer Arap ülkelerinden yeterli destek bulamayabilirdi. Öte yandan, kuruluşundan beri ilk defa sivil halkın doğrudan füze saldırısına maruz kalması ve buna karşı cevap verilememesi İsrail'de halkta güvenlik konusunda tedirginliğe yol açtı.

Körfez Savaşı Suriye'nin bölgedeki güçsüzlüğünü göstermesine rağmen, bu ülkeye diğer Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme ve A.B.D ile buzları eritmeye başlama şansı verdi. İsrail'in öteden beri sadece kendisine değil aynı zamanda Amerikan yanlısı Arap ülkelere de tehdit olarak gösterdiği "radikal" Suriye'nin Körfez ülkelerinden ekonomik yardım alacak kadar bu ülkeler ile ilişkilerini geliştirmesi, Lübnan'daki konumunu da sağlamlaştırıcı bir etki yaptı. Bu durum İsrail'de Amerika ile olan stratejik işbirliğinin değerinin azalacağı korkusunu doğurdu (Atherton, 1992, 118-119). Saddam Hüseyin'in Kuveyt'den çekilme şartı olarak İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesini öne sürmesi, Filistin sorununu gündeme getirirken, kriz esnasında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün, Saddam Hüseyin'in yanında bir görüntü çizmesi, örgütün sadece Batı'nın gözünde değil, mali destek aldığı Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri arasında da konumunu sarstı. Suudi Arabistan'ın mali yardımı kesmesi ile örgüt iflasın eşiğine geldi. (Tessler and Sanad, 1994, 43) Bu durum İsrail'in elini daha da güçlendirdi. Ayrıca İsrail hükümetine Ortadoğu'da tek problemin Filistin sorunu olmadığı, barışa yönelik asıl tehlikenin istikrarsız otoriter rejimler olduğu yolundaki argumanı uluslararası alanda gündeme getirme fırsatı verdi. Belki de Körfez savaşının en ilginç sonucu ilk defa İsrail ile bazı Arap ülkelerinin bir savaşta aynı tarafta yer almaları oldu. Toprakları Irak tarafından gönderilen Scud füzelerine hedef olan İsrail ve Suudi Arabistan aynı tecrübeyi yaşadılar (Indyk, 1992, 81).

B) CLINTON DÖNEMİ:

"Kuruluşundan beri İsrail'in varolma mücadelesinde, zaferlerinizle sevindik ve ısdıraplarınızı paylaştık. Savaşta ve barışta, Truman'dan

itibaren bütün A.B.D başkanları İsrail'in önemini bilincindeydi. İsrail'in varolması sadece çıkarlarımız açısından değil, inandığımız değerler açısından da önemlidir... İsrail'e olan askeri ve ekonomik yardımın şu an ki düzeyinde sürdürülmesi için çalışmaya kendimi adanmış durumdayım... İsrail'in hak ettiği güvenliği sağlayacak bir barışın gerçekleşmesi için gerekli tüm yardımı yapacağız."

Bill Clinton

(Clinton'un 27 Ekim 1994'de İsrail parlamentosu (Knesset)'te yaptığı konuşmadan alınmıştır).

Clinton dönemi A.B.D-İsrail ilişkilerinde Bush dönemine kıyasla tamamen değişik bir manzara ile karşılaşılıyor. O kadar ki Clinton A.B.D başkanları arasında İsrail'e en yakın olanı olarak gösteriliyor. Daha seçilmeden önce bile Bush'un Ortadoğu politikasından farklı bir politika izleyeceğini belirten Clinton'un politikasının beş noktada Bush dönemi Ortadoğu politikasından farklı olduğu söylenebilir. 1) Amerikan yardımının Doğu Kudüs (Arap Kudüs) ve diğer işgal altındaki topraklarda yeni Yahudi yerleşim birimleri için kullanılmasına itirazda bulunmadı. 2) Doğu Kudüs'te İsrail'in kontrolünün tartışılmaz olduğunu kabul etti. 3) İsrail tarafından 1967 savaşında ele geçirilen Arap topraklarının işgal altındaki (occupied) değil tartışmalı (disputed) topraklar olduğu şeklindeki İsrail görüşünü kabul eder göründü. 4) İsrail'e ve pro-Amerikan Arap rejimlerine tehdit oluşturan Irak ve İran'ın, bu iki ülkeyi uluslararası alanda yalnız bırakmaya yönelik diplomatik çabalar, Amerikan askeri varlığı ve ekonomik ambargo ile zayıf tutulması politikasını hızlandırdı. 5) Barış sürecinde A.B.D'nin rolünün İsrail'e karşı değil, onunla aktif işbirliği içerisinde olduğu şeklinde yorumlanmasını sağladı (Hadar, 1994, 87-88).

Clinton'ın önceki yönetimlerden en büyük farkını ise barış sürecine olan yaklaşımında görüyoruz. Clinton yönetimi, kendisinden önceki yönetimler için görüşmelerde temel teşkil eden 242 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararından ayrı bir çizgi takip etti.. 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararı İsrail'in 1967 savaşında ele geçirdiği topraklardan çekilmesini ve kuvvet kullanarak toprak kazanımının kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Önceki Amerikan yönetimleri 242 sayılı karar çerçevesinde küçük sınır düzenlemeleri dışında İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesi konusunu açıkça dile getirirken, Clinton yönetimi 1967 savaşında İsrail'in ele geçirdiği toprakları işgal altındaki topraklar olarak nitelendirmediği gibi İsrail'in bu topraklardan çekilmesi konusuna da değinmemiştir (Neft, 1994, 21).

Başkan Clinton yaptığı atamalar ile de A.B.D içerisinde kendisine olan Yahudi desteğini daha da pekiştirdi. Yüce mahkemeye (the

Supreme court) iki Yahudiyi (Stephen Breyer and Ruth Bader Ginsburg) atayan Clinton'in 1996 yılında kabine üyelerinden 5 tanesi Yahudi idi (The Jerusalem Report, 25 Mayıs 1998).

Clinton döneminin en önemli olayı kuşkusuz Oslo antlaşması oldu. Ağustos 1993'de Oslo'da yapılan görüşmelerin sonucunda ortaya çıkan ve 13 Eylül 1993'de Washington'da imzalanan Anlaşma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü (F.K.Ö)'nun karşılıklı olarak birbirlerini tanımlarını içeriyor. İkinci bölüm ise işgal altındaki topraklarda Gazze ve Eriha'dan başlayacak Filistin Özerk Yönetimi ile ilgili prensipleri içeriyor. Anlaşma tarihi bir nitelik taşıyor. Çünkü anlaşma ile F.K.Ö İsrail'i tanıırken, şiddet kullanmayı reddediyor. İsrail ise terorist örgüt olarak nitelendirdiği F.K.Ö'yü Filistin halkının yasal temsilcisi olarak tanıyor (Shlaim, 1994, 24-25).

Ancak, anlaşmanın uygulanmasında zaten var olan güçlüklerin yanısıra, anlaşmayı reddeden terör örgütlerinin İsrail'de düzenlediği intihar saldırılarının seçimlerde Likud'u iktidara getirmesi, Amerika'nın öncülüğünü ettiği barış sürecine ciddi darbeler vurdu. Anlaşmayı yeniden gözden geçireceği vaadi ile iktidara gelen Netanyahu, anlaşmada belirtilen Batı Şeria'dan İsrail askerlerinin üç aşamalı olarak geri çekilmesi tarihine ilişkin itirazda bulundu (Mahler, 1997, 18-19). Çekilmenin Mart 1996 ve Eylül 1997 tarihleri arasında tamamlanması beklenirken, Netanyahu, 1999 yılı sonuna kadar süre istedi. 1997 yılı Mart ayında, Oslo anlaşmasının ruhuna aykırı olarak İsrail'in Doğu Kudüs'te yeni Yahudi yerleşim yerleri açma girişimi Başkan Clinton tarafından kamuoyu önünde eleştirilmesine rağmen İsrail'in bu girişimini kınayan karar tasarısı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde A.B.D'nin vetosu ile karşılaştı. Güvenlik Konseyi'nde Büyük Britanya, Fransa, Portekiz ve İsveç tarafından hazırlanan ve Amerikan vetosu ile karşılaşan karar tasarısının ardından, Avrupa Parlemontosu İsrail'in Doğu Kudüs'te yeni Yahudi yerleşim yerleri açmasını kınadı. Avrupa Birliği Komisyonu'nun Ortadoğu işlerinden sorumlu sözcüsü Manuel Martin Avrupa Birliği'nin Doğu Kudüs'ün İsrail'in toprağı olması düşüncesini kabul edemeyeceğini açıkladı. Yeni Yahudi yerleşim yerleri konusu Avrupa Birliği ile A.B.D'nin Ortadoğu politikalarındaki farkları da ortaya koymuş oldu (The Middle East International, 21 Mart 1997). Bu durum aynı zamanda Avrupa Birliği'nin Filistin sorununa yönelik olarak kendi politikasını belirleyip aktif katılımıyla başlayan bir sürecin ürünüdür. 1993 yılında o zamanki adı ile Avrupa Topluluğı komisyonu işgal altındaki topraklara 600 milyon dolarlık yardım başlattı. 1995 yılında imzalanan Avrupa-Akdeniz ortaklık anlaşması (Euro-Mediterranean Partnership Agreement) çerçevesinde de Filistililere yardım yapıldı. Avrupa'yı genelde Arap yanlısı olarak niteleyen ve

Filistin sorunun dışında tutmak isteyen İsrail için Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecine aktif katılımı arzu edilir değildir (De La Gorce, 1997, 15-17). Amerika'nın, İsrail'den istediği, askeri birliklerini Batı Şeria'nın %13.1'inden çekmesi önerisine karşı %9 ile karşılık veren İsrail hükümetinde, bu rakam dahi Netanyahu ile koalisyona destek veren ve hükümet içerisinde daha önce olduğundan çok daha fazla güçlü olan radikal dini partiler arasında gerilime neden oldu. Ortodoks Yahudilerin Batı Şeria'dan herhangi bir çekilmeye karşı olması zaman zaman koalisyon içerisinde Netanyahu'yu zorlayan bir faktör olmaya devam ediyor (The Economist, 9 Mayıs 1998, 76).

İsrail'i Amerika'nın sadece Ortadoğu'da değil, tüm dünyada en iyi dostu olarak nitelendiren Clinton yönetiminin bu politikasından süregelen askeri ve ekonomik yardımlarla faydalanmasına rağmen, İsrail, A.B.D ile olan ilişki biçimini Soğuk Savaş dönemi koşullarındaki konumuna getirememiştir. Ortadoğu'ya yönelik Sovyet tehdidi gibi, kendisini Amerika'nın stratejik partneri konumuna getiren bir kozdan Soğuk Savaş dönemi sonunda mahrum olan İsrail, dış politikasını yeniden şekillendirme ve azalan stratejik önemini arttırıcı yeni formüller arama yoluna gitti. İsrail'in yeni dünya düzeninde Avrupa'ya daha yakın bir politika izlemesi gerektiği önerileri ortaya atıldı. Almanya'nın Avrupa'nın süper gücü olarak, Amerika'nın yerini alacak bir müttefik olabileceği İsrail'de elit çevreler tarafından ileri sürüldü. İsrail'in İspanya büyükelçisi İsrail'in içerisinde olduğu bir Akdeniz ittifakı önerisinde bulundu. (Hadar, 1991, 113)

Avrupa merkezli bu yeni dış politika stratejileri yanında İsrail'in dış politika yapıcılarının yeni bağımsızlığına kavuşan Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetlerindeki yeni fırsatları görerek bu bölgeye yönelik faaliyetlere giriştiler. Öncelikle İsrail bu ülkeler ile askeri ve ekonomik işbirliğinde Amerika'nın desteğini alma ve bu bölgede A.B.D için faydalı bir müttefik olduğunu gösterme politikasına yöneldi. İsrail ve Amerika'daki Yahudi Lobisi, İran'ın ideolojisini bu cumhuriyetlere ihraç etmeye çalıştığı ve İran ile yeni cumhuriyetler arasında olabilecek bir işbirliğinin Amerikan ulusal çıkarlarına olan zararlarını gösteren propaganda çalışması içerisinde girdiler (Hadar, 1992, 87-89). İsrail çok kısa bir süre içerisinde Orta Asya ve Kafkaslar'daki yeni Cumhuriyetler ile diplomatik ilişki kurdu. İsrail'i asıl kaygılandıran nükleer silahları bulunan Kazakistan'ın, İran ve Arap ülkelerine bu silahları satması ihtimaliydi. Bu nedenle Kazakistan ile ilişkilere ayrı bir önem veren İsrail'in Telekomünikasyon Bakanı Rabbi Raphael Pinhasi'nin yaptığı resmi ziyaretin ardından tarım, hayvancılık ve teknoloji alanında İsrail ile Kazakistan'ın işbirliğini içeren anlaşma imzalandı (FBIS:FSU, 14 Nisan 1992). İki ülke arasındaki gelişen işbirliğinin sonucunda Kazakistan

Devlet başkanı Nazarbayev nükleer silahların ülke sınırları dışına çıkarılmasının mümkün olmadığını belirten açıklamayı yaptı. Ardından Kazakistan Başbakanı Sergei Tereschenco'nun 1992 Eylül'ünde İsrail'e yaptığı gezi sırasında nükleer silahların İran'a veya başka bir ülkeye satılmasının mümkün olmadığını belirten açıklaması nükleer silahlar konusundaki İsrail'in kaygılarını giderdi (Jerusalem Post, 8 Eylül 1992). İsrail Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan ile de özellikle tarım alanında işbirliğine gitti. İsrail'in bölgedeki pilot tarım projesine A.B.D'de 5 milyon dolarlık bir yardım ile katıldı (Jerusalem Post, 29 Temmuz 1992).

İsrail ayrıca güvenliğini tehdit eden ülkelere karşı bölgede bazı ortak çıkarlarının olduğunu düşündüğü ülkeler ile dayanışma içerisine girme politikasına yöneldi. Terorizm ile mücadele ve İran'ın Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'daki etkinliğinin azaltılması konularında çıkar birliği olduğu Türkiye ile askeri anlaşmaya kadar giden işbirliğine girdi. Türkiye ve İsrail arasında 1996 yılında imzalanan askeri işbirliği anlaşmasını, aynı yıl 500 milyon dolar değerinde Türk Hava Kuvvetlerine ait 54 F-4 savaş uçağının İsrail tarafından modernize edilmesine ilişkin anlaşma izledi. İsrail-Türkiye ve A.B.D'nin Ocak 1998'de ortaklaşa gerçekleştirdikleri "Güvenilir Deniz Kızı" tatbikatı, birçok çevre tarafından bölgede A.B.D'nin İsrail ve Türkiye arasındaki işbirliğine olan desteğinin bir göstergesi olarak yorumlandı (Gresh, 1998, 190). Her ne kadar insanı amaçlı kurtarma operasyonları konusunda yapılmasına ve Ürdün'lü bir komutanın da yer almasına rağmen, tatbikat Mısır'ın da içinde bulunduğu bazı Arap ülkelerinin tepkisini çekti. (Makaovsky, Policy Watch, The Washington Institute For NearEast Policy, 6 Ocak 1998)

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi ve ABD-İsrail İlişkileri

A.B.D-İsrail ilişkilerini etkileyebilecek önemli konulardan birisi de nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusudur. Özellikle Ortadoğu gibi istikrarsız bir bölge de Nükleer tırmanma olgusu konunun hassasiyetini daha da arttırmaktadır. İsrail hükümeti'nin açıkça ilan etmese de nükleer kapasiteye sahip olması ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasını (Nuclear Non-proliferation Treaty -NPT) imzalamaktan çekinmesi, Amerikan dış politikasında bir ikileme neden olmuştur. İsrail'in özel bir durumu olduğu gerekçesi ile İsrail'e NPT anlaşmasını imzalaması için baskı uygulamayan A.B.D'nin Irak ve İran'ın nükleer kapasitesi üzerinde durması uluslararası platformda eleştirilere neden oldu. Diğer ülkelerin bunu çifte standard

olarak nitelendirmesi yanında, A.B.D'nin nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve NPT anlaşmasına tüm ülkelerin imza atması yönündeki çabalarına da gölge düşürmektedir.

Soğuk Savaş döneminde İsrail'in nükleer kapasitesi A.B.D tarafından Ortadoğu'da nükleer silahlanma yarısını başlatacağı, NPT anlaşması ile oluşturulan NPT rejiminin sonunu getirebileceği gerekçesi ile kaygı ile karşılanmıştı. Buna rağmen Ortadoğu'daki stratejik öneme sahip müttefikinin konumunu "özel bir durum" (Special Case) diye nitelendiren Amerikan yönetimi İsrail'e baskı uygulamaktan kaçınmıştır. (Hersh, 1992, 34) Soğuk Savaş dönemi sonunda başlayan genel silahsızlanma atmosferine uygun olarak, Amerikan yönetimi nükleer silahlardan arındırılmış (Nuclear Weapon Free Zone) bölgeler oluşturulması politikasına yönelmiş ve NPT rejiminin genişletilip, nükleer silah yapımında kullanılan maddelerin üretiminin dondurulması önerisinde bulunmuştur. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi yolunda bu aktif çabaya rağmen, A.B.D Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Galluci'nin Temmuz 1993 ve Savunma Bakan Yardımcısı Frank Wisler'in Aralık 1993'de yaptıkları İsrail'i NPT'yi imzalamaya çağıran açıklamaları dışında Amerikan yönetiminin İsrail'e NPT imzalaması için yeterli baskıyı yapmaktan kaçındığını görüyoruz. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile düzenlenen ortak basın toplantısında İsrail'in NPT'yi imzalamamasının barış süreci açısından bir çelişki olup olmadığı şeklindeki soruya Clinton, Ortadoğu'da barış için sadece nükleer değil, biyolojik ve kimyasal silahların da kontrolü ve hatta konvensiyonel silahlanma yarısının da önlenmesi ile sağlanacağı cevabını verdi. (Felman, 1996, 186-190) Amerika'nın İsrail'in varlığı ve güvenliğinin garantisi olduğu ve bu ülkenin varlığına yönelik bir tehdit durumunda A.B.D'nin bölgeye doğrudan müdahale etmek zorunda kalacağı, İsrail'in nükleer kapasitesinin ise böyle bir olasılığı en aza indirecek caydırıcı bir unsur olduğunu savunan bazı Kongre üyeleri İsrail'in "Özel Durum" konumunun devamını savunmaktadırlar. Bazı uzmanlar ise NPT'deki nükleer devlet tanımının değiştirilip Hindistan, Pakistan ve İsrail'in de nükleer devletler arasına dahil edilmesini ve böylece İsrail'in ilan edilmemiş nükleer statüden çıkacağını önermektedirler. (NPT'ye göre sadece anlaşmanın imzalandığı 1969 yılında nükleer kapasiteye sahip ülkeler nükleer devletler arasında yer almaktadırlar). Bu öneriye Amerikan yönetimi, anlaşmadaki bir değişikliğin tüm anlaşmanın gözden geçirilmesine yol açacak sonu gelmeyen bir görüşmeler zincirini başlatacağı ve tüm NPT rejimini tehlikeye sokacağı gerekçesi ile karşı çıkmaktadır. İsrail'de ise bazı çevreler, ülkenin resmi olarak nükleer devlet statüsü almasının Ortadoğu'da nükleer silahlanma yarışına yol açacağı ve Arap ülkelerinin hükümetlerinin nükleer sila-

ha sahip olmaları konusunda karşılaşılabilecekleri muhtemel kamuoyu baskısı sonucu nükleer kapasiteye erişmek için gerekli bütün çabayı gösterecekleri gerekçeleri ile İsrail'in nükleer devlet statüsü almasını tehlikeli bulmaktadırlar (Bundy and Crowe, 1993, 67-72).

Kuzey Kore ve İran'ın nükleer kapasitesi ve Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışından ve Ortadoğu'da nükleer silahlanmadan kaygılanan A.B.D'nin ileride NPT rejiminin genişletilmesi konusuna ağırlık verip, bu çerçevede İsrail dahil tüm ülkelere anlaşmayı imzalamaları konusunda baskı yapmaya başlaması ileride Amerika-İsrail ilişkilerinde gerilime neden olabilir.

SONUÇ

Soğuk Savaş dönemi sonrasında Sovyetler Birliği ile yakın ilişkileri olan Ortadoğu ülkeleri, önemli bir askeri yardım kaynağından mahrum kaldılar, bu kuşkusuz A.B.D ve İsrail'in bölgedeki konumunu güçlendirdi. Fakat, aynı zamanda Amerika'nın Soğuk Savaş döneminde olduğu kadar bölgedeki müttefiklerine yardım yapması gereğini de ortadan kaldırdı. Bu durum İsrail'e olan A.B.D yardımında ileride önemli düşüşe neden olabilir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin bölgeye yönelik tehdidi ile kıyaslanabilecek bir ortak tehdidin bulunmadığı Soğuk Savaş sonrası ortamda, İsrail'in A.B.D'nin gözünde stratejik değer olarak değerlendirilmesi zor görülmektedir. İki ülke arasındaki ilişki biçimindeki değişim, A.B.D ile İsrail'in birbirine olan ihtiyacındaki azalma ile de açıklanabilir. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında A.B.D İsrail'e önceki dönemdeki kadar ihtiyacı olmadığı gibi bugün İsrail'in de A.B.D'nin askeri ve ekonomik yardımına Soğuk Savaş döneminde olduğu kadar ihtiyacı yoktur. Askeri ve ekonomik açıdan komşuları ile kıyaslanamayacak bir güce erişmiş olan İsrail, Irak'ın askeri gücünün büyük ölçüde tahrip edilmesi, Suriye'nin Sovyetler Birliği gibi bir askeri yardım kaynağından mahrum kalması ile güvenlik problemini asgariye indirmiştir. 1994-1995 yılında İsrail'in gayri safi milli hasılasındaki 4 milyar dolarlık artış Ürdün'ün toplam gayri safi milli hasılasından fazladır. Kişi başı yıllık ortalama 17,800 dolar gelir düzeyi ile İsrail, İspanya'yı geçmiş durumdadır. (The Christian Science Monitor, 8 Mayıs 1998).

Bu arada, özelleştirme ve Ortadoğu Barış Süreci de Amerikalı ve Avrupalı yatırımcıları İsrail'e çeken faktör olmuştur. İsrail'i dış pazarlara açılmada bir araç olarak kullanma imkanına sahip bu yatırımcılar, İsrail'in dış yardıma olan ihtiyacını önemli ölçüde azalttılar (Lipson, 1996, 144).

Öte yandan, Amerika'daki Yahudiler'in yaşam tarzlarında meydana gelen değişim, Amerikan Yahudileri'nin İsrail'e olan ilgisinde azalmaya neden oldu. Yapılan bir araştırma Amerika'daki Yahudilerin 1/3'ünden fazlasının İsrail'in hangi tarihte kurulduğunu bilmediğini göstermektedir (Eizenstat, 1991, 91). İsrail'de yaşanan kimlik bunalımı, Ortodoks Yahudilerin ülke yönetimindeki ağırlığının giderek artması da, İsrail'deki Yahudi topluluğuna göre genel olarak daha liberal olan Amerikan Yahudilerini İsrail'den uzaklaştırmaktadır. Özellikle başka uluslardan insanlarla evlenmeler, Ortodoks Yahudiler'in dışında doğum oranının Yahudiler arasında çok düşük olması ileride Amerika ile İsrail ilişkilerinde Yahudi Lobisi faktörünün azalacağını işaretleridir. Daha şimdiden yeni kuşak Amerikan Yahudileri'nin İsrail'in varlığı ile ilgilenmedikleri ve İsrail'i destekleyici lobi faaliyetlerine de fazla ilgi göstermedikleri görülmektedir (Weissbrod, 1997, 63).

Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki uluslararası trend, İsrail'in başka coğrafi bölgelere yönelik açılımları ve Amerikan Yahudileri ile İsrail'deki Yahudiler arasındaki ayrışma devam ettiği takdirde Amerika ile İsrail arasındaki "özel ilişki" biçiminin ileride "normal" ilişki biçimine dönüşebileceğinden bahsetmek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

- * Atherton, Alfred Leroy, (1992), " The Shifting Sands Of Middle East Peace", *Foreign Policy*. No: 86, Spring, P:114-133.
- * Ball, George,W, (1984), *Error And Betrayal In Lebanon: An Analysis Of Israel's Invasion Of Lebanon And The Implications For United States-Israeli Relations*, Washington D.C: Foundation For Middle East Peace.
- * Bundy, Mc George, Crowe, William Jr and Drell Sidney (1993), *Reducing Nuclear Danger: The Road Away From The Brink*, New York: Council On Foreign Relations.
- * Curtiss, Richard, H, (1982), *A Changing Image: American Perceptions of The Arab-Israeli Dispute*, Washington D.C, American Educational Trust.
- * De La Gorce, Paul Mare, (1997), "Europe and The Arap-Israel Conflict", *Journal Of Palestine Studies*, Vol.26, No. 3, Spring.
- * Eizenstat, Stuart, (1991), " Loving Israel- Warts And All- ", *Foreign Policy*, No.81 Winter.P: 87-105.
- * Felman, Shai, (1996), " U.S. Nuclear Non-Proliferation Policy: Implications For U.S.-Israeli Relations" *Israel Affairs*, Vol: 2, No.3 -4, Spring-Summer, P:184-197.
- * Garfinkle, Adam, (1996), "US-Israeli Relations After The Cold War", *Orbis*, Fall, P: 557-575.
- * Gresh, Alain, (1998), "Turkish-Israeli-Syrian Relations And Their Impact On The Middle East" *Middle East Journal*, Vol: 52, No: 2, Spring, P: 188-203.
- * Hadar, Leon, (1994), The Picture And The Spin" *Journal of Palestine Studies*, Vol:23, No.2, Winter, P:84-94.
- * Hadar, Leon, (1992-a), "The Last Days Of Likud: The American-Israeli Big Chill", *Journal Of Palestine Studies*, Vol: 21, No.4, Summer P: 80-94.
- * Hadar, Leon, (1992-b-), "High Noon In Washington: The Shootout Over The Loan Guarantees" *Journal of Palestine Studies*, Vol:21, No.2, Winter, P:72-87.
- * Hadar, Leon, (1991), "Reforming Israel Before Its Too Late", *Foreign Policy*, Vol.87, Winter, P: 106-127.
- * Hersh, Seymour, M , (1991), *The Samson's Option: Israel's Nuclear Arsenal And American Foreign Policy*, NewYork: Random House.
- * Indyk, Martin, (1992), "Watershed In The Middle East", *Foreign Affairs*, Vol: 71, Part1, P: 70-94.
- * Lipson, Charles, (1996), " American Support For Israel: History, Sources, Limits", *Israel Affairs*, Vol:2, No: 3-4, Spring/Summer: P 128- 146.
- * Mahler, Gregory, S, (1997), " The Forming Netanyahu Government: Coalition-Formation In a Quasi-Parliament Setting" *Israel Affairs*, Special Issue, Vol: 3, No.3-4, Spring-Summer, P: 3- 27.
- * Makovsky, Alan, (1998), "Israeli-Turkish Cooperation: Full Steam Ahead" *Policy Watch, The Washington Institute For Near East Policy*, No: 292, January 6.
- * Melkelberg, Yossi M, (1994), " The Future Of US- Israeli Relations" In Efraim Karsh and Gregory Mahler ed, *Israel At the Crossroads: The Challenge Of Peace*, British Academic Press.
- * Neft, Donald, (1994), "Clinton Administration and U.N Resolution 242" *Journal Of Palestine Studies*, Vol.23, No:2, Winter P.20-30.
- * Organski, A.F.K, (1990), *The \$ 36 Billion Bargain: Strategy and Politics In The US Assistance to Israel*, Columbia University Press.
- * Quandt, William B, (1992), "The Middle East in 1990", *Foreign Affairs*, Vol.70, Spring, P: 49-69.
- * Reich, Bernard, (1995), *Securing The Covenant: United States-Israeli Relations After The Cold War*, Greenwood Press.
- * Rudenberg, Cherly A, (1987), *Israel And The American National Interest*, University of Illinois Press.

- * Rynhold, Jonathan, (1997), "Labour, Likud, The Special Relationship And The Peace Process, 1988-1996", *Israel Affairs*, Special Issue, Vol: 3, No.3-4, Spring-Summer, P:239-263.
- * Shlaim, Avi, (1994), "The Oslo Accord" *Journal Of Palestine Studies*, Vol: 23, No.3, Spring, P: 24-40.
- * Tessler, Mark and Sanad, Jamal (1994), " Will The Arab Public Accept Peace With Israel? Evidence From Surveys In Three Arab Societies" In Efraim Karsh and Gregory Mahler ed, *Israel At the Crossroads: The Challenge Of Peace*, British Academic Press.
- * Tillman, Seth P (1982), *The United States In the Middle East*, Indiana University Press.
- * Weissbrod, Lilly, (1997), Israeli Identity In Transition, *Israel Affairs*, Special Issue, Vol: 3, No.3-4, Spring-Summer, P:47-65.
- * FBIS: FSU, 14 April 1992.
- * Jerusalem Post, 13 September, 1991.
- * Jerusalem Post, 8 September, 1992.
- * Jerusalem Post, 29 July, 1992.
- * Jerusalem Post, 21 March 1994.
- * The Christian Science Monitor, 8 May 1998.
- * The Economist, 9 May 1998.
- * The Jerusalem Report , May 25, 1998.
- * The Middle East International, No: 546, 21 March 1997.
- * The New York Times, 23 August 1992.
- * The New York Times 1 February 1994.